

Erhvervsøkonomisk litteratur

Af Erik Johnsen

Lærebøger i driftsøkonomi

Jan Rasmussens og Kjeld Scherfigs *Driftsøkonomi 1, 2 og 3* er kommet i revideret udgave ved Sven Danø, Akademisk Forlag, København, 1981. Den første bog omhandler regnskabsvæsen og omkostninger, den anden afsætning og produktion og den sidste investering og planlægning.

Fælles for fremstillingen er at det er den klassiske på mikroøkonomisk basis udviklede driftsøkonomi, som her i let tilgængelig formaliseret form fremstilles på pædagogisk måde.

Men spørgsmålet er stadig hvad dette har med virksomhedens ledelse at gøre, ja selv dens økonomiske styring.

Jens Gunsts og Mogens Munck Rasmussens *Virksomhedsøkonomi for private og offentlige virksomheder, bind 1 og bind 2*, er på Samfundsvidenskabeligt forlag publiceret i 1979.

I lighed med de nævnte tre bøger kan disse to siges at indeholde den klassiske driftsøkonomi, men her udsat for Forvaltningshøjskolens sprogbrug, som er lidt anderledes end Københavns Universitets.

I bind 2 er der dog en række ræsonnementer, som nærmer sig det for offentlige virksomheder og institutioner relevante.

Men der er lang vej fra disse driftsøkonomiske modeller til den virkelighedens verden, hvori beslutninger træffes, og hvor rudimenter af den driftsøkonomiske tankegang nu og da spiller en rolle.

Store studentertal og en relativ billig fremstillingsteknik gør at enhver lærer i dag på en forholdsvis prisbillig måde kan få sit eget materiale frem, jf. ovennævnte fremstillinger.

Det samme gælder Erik Hansen, *Partielle investeringkalkuler*, Samfundslitteratur, København, 1981 og Vagn Thorsgaard Jacobsen, *Prognoser og prognosevalg*, Samfundslitteratur, København, 1980.

For begge gælder at det er velgennemarbejdede undervisningsoplæg, lidt mere realistiske i deres information til studenterne end det helt klassiske mikroøkonomiske oplæg. Og samtidig let tilgængelige.

Men om nogen nydannelse er der ikke tale i disse fremstillinger, dansk driftsøkonomi synes at være stagneret på 50-ernes vidensniveau. Havde man endda så blot præciseret i hvilke situationer man anbefaler modelræsonnementerne, ville noget have været vundet.

Man kan vel ikke tillade sig at blive ved med at hælde 50-ernes tankegang i 80-ernes studenter? Eller kan man?

En slags driftsøkonomisk debatbog stiller en række spørgsmålstegn ved vores driftsøkonomiske fundament. Det drejer sig om Nils Brunsson, red., *Företagsekonomi – sanning eller moral?*, Studentlitteratur, Lund, 1981.

Brunsson starter sin indledende diskussion af driftsøkonomien som akademisk disciplin med at fremholde at den er ung, den er fra ca. 1933. Det er jo rart at vide. Driftsøkonomiens forskellige opgaver er formuleret af diverse forfattere i tidens løb, hovedskellet går vel mellem den beskrivende og den vejledende driftsøkonomi. Men dette suppleres altså af bogens titel, sandhed eller moral?

Ren videnskabsteoretisk kan man spørge sig om driftsøkonomien som videnskabelig disciplin har forsøgt at leve op til videnskabsteoretiske krav i form af et eller flere paradigmer.

Er man primært en socialvidenskab, eller er man primært en teknisk videnskab? Eller er man primært en spekulativ, deducerende videnskab i slægt med den klassiske nationaløkonomi?

I hvilket omfang kan driftsøkonomisk tankegang overføres fra det miljø, hvori det er skabt, nemlig den industrielle produktionsvirksomhed i

et relativt stabilt ydre miljø? Kan man umiddelbart overføre vejledende tankegange baseret på små og overskuelige beslutningsområder til en situation, hvor en virksomhed skal tilpasse sig en ny omverden, for ikke at tale om en situation, hvor man skal skabe sin egen omverden i form af en strategisk ledelse. Og kan man umiddelbart overføre de på rationalitet baserede beslutninger til den politiske beslutningsproces i den private virksomhed og den offentlige administration?

Hvad sker der med driftsøkonomien, hvis man forlader producentkonsument ideologien, og siger at man har en virksomhed primært for medarbejdernes skyld?

Hvad sker der med driftsøkonomien, hvis man vil betragte virksomheden som primært et socialt system. Og hvad sker der hvis man betragter en virksomhed som et forum for mange typer af menneskelig adfærd, det sted hvor man lever sit erhvervsliv?

En række – primært yngre – svenske forskere har forsøgt at tage stilling til nogle af disse fundamentale spørgsmål på et seminar i Uppsala, foråret 1980. Indlæggene er betitlet:

- Driftsøkonomi som forskningsemne, korrumpet opportunisme eller samfundsvidenskabeligt ideal.
- Om udviklingen af markedsføring og distributionsøkonomi i Sverige.
- Driftsøkonomi og historie.
- Kondottiererne.
- Økonomerne og det normative.
- Udvikling af god regnskabsskik – lovgivning, teori, praktik eller?
- Om behovet for hårde data.
- Validering og generalisering – problemer i driftsøkonomisk forskning og
- Driftsøkonomi – afbildning eller sprogdannelse.

Hver artikel er garanteret med passende litteraturhenvisninger. Dette er en af de fremstillinger som professionelt tænkende driftsøkonomer bør tage stilling til.

Måske kunne driftsøkonomiens nuværende stade resumeres ved Paulson Frenckners 23 teser i en 38 sider lang hurtig bog med titlen *Tankar kring ekonomistyrning*, Studentlitteratur, Lund, 1982.

Forfatteren, som hører til de mest erfarne driftsøkonomiske forskere, lærere og praktikere i Skandinavien formulerer sig med en hertil hørende naturlig tyngde.

Let omskrevet og oversat lyder tesaerne som følger:

A. Nuværende system

1. Ved systemopbygning bør anvendelighedskriteriet komme før systemlogik, økonomisystemet bør lette beslutningstagning og samarbejde gennem en hurtig, relevant information til linjens folk uden andre krav til systemets indre logik end den, sikkerheden kræver.
2. Følsomhedsanalyse: Det er bedre at økonomisystemet er relevant end at det er eksakt men forkert. Hvad er sammenhængen mellem målopfyldelse og de formulerede antagelser.
3. Økonomichefopgaven: At forelægge en bred fortolket information om hvorledes virksomhedens resultat beror på de forskellige forhold inden for produktion, markedsføring, udviklingsarbejde, administration, osv.
4. Decentralisering: Økonomisystemet må følge organisationen og ikke omvendt.

B. Produktkalkuler

5. Der er en tendens til at omkostningsforhold undervurderes.
6. Med hensyn til omkostningsfordeling kan de forskellige produkters bærekraft med henblik på hvad markedet er villigt til at betale i priser være et muligt fordelingsmotiv.
7. Sortimentskalkuler: Omkostnings- og indtægtssammenhæng mellem forskellige produkter ved udviklingsarbejde, i produktionen, på afsætningssiden og inden for administrationen motiverer udvikling af sortimentskalkuler for at kunne se helheden; matematisk programmeringstankegang er anvendelig hertil.

C. Nogle omkostningsproblemer

8. Kapitalomkostninger: Argumenter for en ændret synsvinkel er at afskrivninger, renter og større reparationer specielt ved varierende teknisk udvikling og inflation kan motivere en strategisk totalbedømmelse.

9. Internpræstationer: Forskellige priser for forskellige målsætninger. Ønsker om en både markedsmæssig prisfastsættelse som led i decentraliseringen og en omkostningsforbunden prisfastsættelse i koncernplanlægning bør i datamatalderen kunne løses gennem flerdimensionale beregninger.

D. Budget og budgetopfølgning

10. Budgettering og planlægning: Forskellige former giver forskelligt indhold i budgetterne. Dvs. at man må arbejde med forskelligt opbyggede budgetmodeller.
11. Budgetterings særpræg: Mindre fastlåsning og mere kreativitet i budgetlægningen.
12. Budgetopfølgning: Forenkling og hurtighed.
13. Påvirkning og medarbejderindflydelse: Forskellige typer af hurtig information til forskellige opgaver.

E. Investeringer

14. Investeringskalkuler: Mange faldgruber. Alle typer af investeringskalkuler har svagheder som det er vigtigt at være opmærksom på, ikke mindst i inflationsuder og i et samfund, hvor det er svært at beregne skattens indflydelse.
15. Investeringsbedømmelser: En komplettering til kalkulen, dvs. hvilke andre konsekvenser har investeringen på konkurrencesituationen, fleksibilitet, finansiel planlægning, beskæftigelse, arbejdsforhold, samfundsansvar, osv.
16. Initiativ: Kan hæmmes af formalisme.

F. Nøgletal m.m.

17. Der må advares mod en række kvotakriterier hvor der indgår forholdet mellem to foranderlige størrelser, f.eks. rentabilitets- eller andre lønsomheds- eller effektivitetstal. De kan let give misvisende information og i øvrigt manipuleres med simple midler.
18. Årsagssammenhæng: Nøgletallenes funktion som hurtige advarselssignaler forudsætter større kendskab til egentlig årsags-virkningssammenhæng mellem væsentlige faktorer og de pågældende nøgler end man normalt er i stand til at fremarbejde i virksomheden. Det er vigtigt at udvikle en egentlig diagnostisk kultur.

19. Effektivitetskriterier: Disse skal gå på både kapital- og personaleaktivitet.

G. Videre om økonomisystemer

20. Skalaeffekter m.m. må belyses klarere.

21. Konkurrencesituationen: Økonomifunktionen må have ansvaret for at man i virksomheden alsidigt følger resultaternes afhængighed af virksomhedens konkurrencekraft og relative kompetence i udviklingsarbejde, produktion, markedsføring og administration, altså virksomhedens relative position.

22. Tryghedskrav kræver langsigtet bedømmelse.

23. Inflationshensyn: Diskussionen omkring inflationsregnskaber har mest gået på at opretholde kapitalens købekraft eller aktivernes præstationsevne uden at tage hensyn til hvorledes en ujævn prisudvikling på ressourcer og produkter kan fremtvinge en nødvendig mekanisering, ekspansion, strukturforandring m.v.

»Sætningerne« er garneret med en kort og koncis argumenterende tekst.

For praktikerne som skal have sin tro på økonomistyring pudset op og for studenter, der skal eksamineres, er disse 38 sider en guldgrube. Og springer man indledningen over er der kun 31 tryksider.

Det burde være overkommelig læsning for de fleste.